

Пише > Миа Давид

Шта су нама заставе да због њих плачемо?

О сценском дизајну представе Златка Паковића на фестивалу Desire 2018.

Представа Златка Паковића *Крлежа: или шћо су нама засћаве и шћо смо ми засћавама, да шћако за њима ѿлачемо* премијерно је изведена 6. јула 2018. на 7. фестивалу “Мирослав Крлежа” у Лексикографском заводу у Загребу, поводом 125 година рођења великог писца. Представа је рађена у копродукцији Монтажстроја и Театра поезије.

Златко Паковић је присутан у јавном животу у различитим контекстима. Као редитељ, драматург, позоришни критичар и ангажовани интелектуалац. Збир свих тих идентитета даје представе које су микс различитих жанрова у којима аутор готово никада не заузима само једну позицију, већ бавећи се, пре свега, текстом, представи прилази са свих страна, обиграва око ње, сецира је, декомпонује и поново склапа. Представа *Крлежа: или шћо су нама засћаве и шћо смо ми засћавама, да шћако за њима ѿлачемо* могла би да буде сврстана у жанр перформативног предавања. На то наводе простор али и карактер текста у коме је аутор истовремено и наратор. Појављивање на сцени у уло-

зи приповедача заправо је позиција преузета из Паковићевог непозоришног живота где он као колумниста, критичар и интелектуалац анализира, коментарише и вреднује дневнополитичку стварност. Све ове улоге чине један идентитет, идентитет Паковића, реализован различитим жанровима како би се обратио различитим публикама. Међутим, ту и јесте проблем оваквог Паковићевог приступа. Наиме, он не наступа као предавач који свој језик прилагођава публици којој се обраћа. Напротив, он бира да говори комплексним, метајезеком који не само да у себи садржи комаде разних знања већ је препун референци и аутореференци због чега постаје херметичан и разумљив малом броју људи.

Представа није прављена за одређени простор, одређену сцену. То увелико доприноси утиску да заправо и не говоримо о позоришној представи, већ о перформативном предавању. Иако је јако тешко стварати нешто што је сценско (и иначе) за *не ѿросћор*, у овом конкретном случају тај приступ “ради”. Смештајући комад жанровски између театра и перформанса, Па-

Крлежа: или што су нама заставе и што смо ми заставама, да тако за њима плачемо, фото: Фестивал Desire, 2018.

ковић га заправо смешта између фикције и истине. И управо ова чињеница јако доприноси снази доживљаја. Све време гледања покушавате да одгонетнете који делови текста су Крлежини, који су интервенција аутора, шта је тумачење, а шта контекстуализација. Наравно, потребно је да budete врсни познавалац Крлежиног дела да бисте се пробали кроз слојевитост Паковићевог језика али, и поред тога, ако сте само неко ко воли Крлежу и ко га је читао, Паковић пред вас ставља лавиринт текста који је готово посланица коју откривате сваком следећом реченицом.

Српска премијера комада догодила се у оквиру Дезире фестивала у Суботици у простору Савремене галерије у којој се најчешће, када је Дезире у питању, одржавају разговори и трибине. Простор галерије није црна кутија, али нији ни бела коцка што би било типично за излагачки простор. Савремена галерија Суботице смештена је у згради архитектке Ференца Рајхла која је 1904. пројектована у стилу сецесије. Сама судбина простора који је након Другог светског рата национализован и предат Музеју Суботице додаје још један слој у текст већ препун политичких, идеолошких, националних значења. Сва ова значења су ту јер Паковић заправо говори да је Крлежа био све то. Дакле, ево нас у простору из другог времена, друге идеологије, оне буржоаске о којој је Крлежа писао прецизно и брито, у простору који је под неком другом заставом узет/отет/национализован да би данас био нешто у чему нема ни оне прве, а ни оне друге идеологије. Застава је нова, а идеологија испрана од значења. И то, такав простор, постаје *cite specific* изабран можда из практичних разлога али заправо врло тачно и у корист текста. Друга повољност простора је управо његова намена. Иако је простор сецесијска кућа богата орнаментима (пре свега доминира мотив срца, који се готово изазивачки лицемерно појављује свуда), он је простор галерије односно излагачке уметности. И ту се враћамо на ону дилему да ли гледамо представу – фикцију или перформанс – реалност. Та дилема наглашена је и ре-

пликом у тексту када Паковић говори како је уметност Марине Абрамовић ништавна у односу на праве главе које су падале под разним заставама (конкретно говорећи о Јури Керошевићу). *Па једно је, молим вас, сјећи се под вјешалима за толи живој радничке класе, а нешто по све друго сјецајти се по умјетничким галеријама као умјетница, као музејски експонат, као природна роба бољаштим колекционарима и дилерима умјетничким гјелма, који на њим својим артмаркетима перу новце и крв радничке класе са свјетској калитал¹⁾.*

Пробијање кроз делове из Крлежних Галиције, Голгоше и Балада Пејрице Керемџуха, помешаним са Паковићевим коментарима на савремени политички контекст, олакшано је изврсном употребом сценских средстава. Представа почиње већ уобичајеним изласком самог Паковића обученог приватно, са додатком крваве месарске кецеље. Тим знаком Паковић успоставља оквир у коме ће причати причу. Из личне позиције, из позиције човека који се не мири са садашњошћу, из позиције оних који преузимају део колективне одговорности истовремено опомињући да смо сви одговорни, ако не за чињење, онда бар за нечињење. Под заставама и у име различитих застава. Прича је испричана кроз четири лика – глумца – особе. Крлежу маестрално игра Вили Матула, једини професионални глумац на сцени. Поред њега ту је и Крлежина жена Бела, коју у оригиналној поставци изводи сопран Ана Јамбрек, а у суботичком извођењу баритон Вук Зекић. Одлука да Бела Крлежа буде интерпретирана кроз певање паметан је и духовит редитељски поступак који олакшава, растерећује кошмар ужаса који прогања Крлежу, додајући дозу животности и топлине људских, свакодневних односа. Посебно је занимљиво мушко тумачење Беле, јер заправо отвара питање ко је носио “панталоне” у кући, као и могућност гледања Крлеже кроз поларитет тог односа. Осим њих двоје на сцени је и Паковић у више улога, као и мајстор светла Конрад Мулвај који

управља сценским елементима. Средства којима се Паковић користи да би провео публику кроз текст истовремено су и дословна и суптилна. Помоћу “разумевању” гледалац проналази у веома паметној и вештој употреби сценских средстава. Управо на тај начин на сцени су и разни други актери, од кардинала Алојзија Степинца, преко рудара Јуре Керошевића, бабе Романович-Рушчукове, комунистичког хероја Андрије Хербага, Марине Абрамовић, Гаврила Принципа, Матије Гупца, па до многих побједених Срба, Рома, Јевреја, комуниста... што у Јасеновцу, што у Ахмићима, што у свим оним масовним покољима који нам блесну у глави већ у односу на то под којом заставом сада живимо. Сви ови људи уплетени су у политике и идеологије пет застава које су се поносно вијориле испред пет држава у којима је Крлежа провео свој живот. Сви ови људи доведени су на сцену кроз текст, сонгове или лутке. Вешала и заставе, људи и њихове главе. Све је ту застрашујуће буквално, а опет лишено сваке патетике. Лутке које је креирала (нигде потписана) Кристина Марић, изведене су перфектно, ни хиперреално, ни опште, лично, тачно онолико колико је потребно да неко буде човек, једниствен човек. Овим луткама управља Паковић, некада сам, некада кроз прошлост која прогања Крлежу. Паковић као Бог, у крвавој месарској прегачи, одређује судбину. То нам говори и да је егзекутор заправо увек исти, да се мењају само заставе под којима се егзекуција врши. У изведби му помаже “техничар” који наизглед само ради представу. Јер то је његов посао. Јер, нисам ја крива, само сам радила свој посао. Да, “техничар” је продужена рука егзекутора. Када подешава светло, намешта вешала, подиже заставу, а посебно када снима читав догађај. Најједноставнијим средством, данашњим најмасовнијим медијским носачем, мобилним телефоном, “техничар” снима и пројектује слику, да бисмо ми, публика, боље видели. Не само уживо већ и путем медија. И, ето, у трен ока, постајемо саучесници, они што гледају и не чине ништа да спрече злодела.

1) Извод из представе, дневни лист *Данас*, *Данас специјал*, Београд, 7–8. јул 2018.

Крлежа: или што су нама заставе и што смо ми заставама, да тако за њима плачемо, фото: Фестивал Desire, 2018.

Сви ти људи који улазе у текст као неке фусноте, ноћне море, савести, систематизовани су путем сценских средстава. Различит третман ликова успостављен је у односу на значај који су имали на Крлежин живот. Тако представа почиње ликом/лутком из Крлежине драме *Галиција*, а завршава се лутком самог Крлеже који, као и баба Романович-Рушчукова, бива обешен. Пре него што је обешен, Крлежа нам нуди своју главу и на тањиру, немоћан да се избори са заставама које се вијоре и у чије име га ћушкају лево или десно, како коме одговара. Овакав крај показује убиство оних

вредности које је Паковић издвојио у свом читању Крлеже: његове идеје југословенства, борбе за пролетеријат и вере у социјализам. Међутим, иако сценски снажна, и идеолошки доследна, та историја је донекле романтизована јер Крлежа није био само то већ врло слојевита личност, која је у различитим фазама свог живота била актер различитих политичких прилика. *Ту се сигурно броји оно зелено кадровско њећљање с ћушкама Diamantsteinovim, неодлучношћу код разговора са Брозом у Шесћинама у поводу сшаљинских логора, гимназијско грхшање пред Ђиласом у београдском*

ЦК, крући поглед на послерајну модерну, глуми итрање шаха са шефом државе на оном исцељаном пароброду. Крлежа је половио нашом аграрском повијешћу, ни боље ни горе но многи, али зашто умео је при старости, тамо, на Видмаровом брећу забележити своје дезилузије: Социјализам нема никакве везе ни са праведношћу, ни са моралом... Има нишкова на овом свијету, без обзира на социјални пројрам... Теорија класне свијести је исто била фикција. Све ово стоји црно на бијело у оној књизи Шржићкој, само цабе, бадава, јер књије се у нас не читају, особито не овакве врсте.²⁾

Ипак, овакво виђење јесте легитимно ауторско читање, чак, иако је донекле “нагажено”, чини се да наглашавање баш те линије има оправдање с обзиром да живимо у време које нас гази десницом. Уосталом, Златко Паковић се у свему што ради бави фашизми тако да истицање те теме у први план није ни по чему изненађење.

Проблеми представе су пре свега техничке природе јер аутора очигледно не занима да представу “утегне”. Иако је јасно да је Паковићу текст основни алат, а све друго је у служби тога, те непрецизности сметају, јер техничке недовршености одвлаче пажњу и разбијају доживљај. Ауторски приступ који Паковић примењује његов је највећи савезник, али истовремено и највећи непријатељ. Мешање сопствених улога које Паковић спроводи у позоришном раду највећи су квалитет, али истовремено и мана, јер учествујући у сопственим режијама није у могућности да се одмакне (буквално) и да посматра ток представе, што би му дало другачији увид, увид из ока публике. Ипак, овде

2) Бора Ђосић, *Лице прекривено рукама*, дневни лист *Данас*, *Данас специјал*, Београд, 7–8. јул 2018.

је тај приступ оправдан јер, преузимајући улогу наратора, Паковић нам говори да за њега ова тема није пројект, није интелектуално помодарство, већ га се тиче толико да жели, инсистира, да те речи изговори сам. Ту се опет враћамо на техничке недовршености, јер ако су то његове речи, онда би можда било боље да их изговара на свом језику, српском, а не на хрватском који евидентно није његов... ако их пак говори на хрватском, онда би оне морале да буду боље увежбане, да теку природније. Али ова расправа нас уводи у још један круг метазначења за које није тешко дати аргументе на обе стране.

Да закључим, у представи *Крлежа: или што су нама заставе и што смо ми заставима*, да иако за њима плачемо, Паковићев елитистичко-интелектуални приступ функционише, јер у питању је комад камерног типа, намењен одабраној и пробраној публици. Ово није представа из које ће учити средњошколци, ово је представа за нас који смо одрасли на Крлежи, нас који имамо лични, емотивни однос како према писцу тако и према Југославији под чијом је заставом Крлежа стварао своје најплодније године. Међутим, управо ова чињеница отвара оно прво питање када се говори о Крлежи а то је *чији је он писац*. Да ли ми у Србији можемо да кажемо да је наш? То, наравно, зависи управо од заставе испред које говорите. За мене, рођену и формирану у Југославији, он ће увек бити мој писац, међутим, застава под којом живим сад, Крлеже се одавно одрекла.

Сви смо свесни да има разних застava. Свесни смо и да не бирамо под којом ћемо се заставом родити, а често ни под којом ћемо живети. Ипак, треба бити свестан и да су нас неке заставе чиниле поносима, док данас, пред заставима, углавном плачемо. Од стида.